

KUNOK A DUNÁNTÚLON

A MEZŐFÖLDI KUNOK EREDETE ÉS BEKÖLTÖZÉSE

Kevesek számára ismert, hogy nemcsak a mai Nagycsanak és Kiskunságon éltek kunok a középkorban, hanem a dunántúli Mezőföld Fejér megyei részén is. A mintegy 15 faluból (szállásból) álló településcsoport – központja, Hantosegyháza (ma Hantos község) után – a Hantos-szék nevet viselte a 15–16. században. Az itt élők a részekre szakadó ország mindkét királyának döntése alapján (1537: Szapolyai János, 1541: Habsburg Ferdinánd) már az ország szívéig hatoló első oszmán támadások korában elvesztették „kun szabad-

ságukat”, közönséges jobbágyokká váltak. Ez nyilván döntő szerepet játszott abban, hogy a 16. századi török háborúkban különösen sok csapást elszenvedő kun vidék maroknyi túlélője máshol kereste boldogulását. Nem volt marasztaló ok, így nem maradt kun sem, aki táplálja azt a hagyományt és öntudatot, amely a Mezőföldön is megteremthette volna a szerencsésebb sorsú kun és a jász térségekben később kiteljesedő redemptio alapjait. Hantos-szék így jobbra már csak a kunkutatás emlékezetében él.

A Hantos-szék dunántúli „törzsterülete” a Seregélyestől csaknem a mai Dunaújvárosig húzódó, kb. 700 km²-nyi löszhátságot foglalta magában. A népét Hantosegyházáról kormányzó székkapitány fennhatósága alá tartozott Sárosd, Jakabszállás (ma puszta Sárosd határában), Újszállás (ma Mezőfalva), Előszállás, Karácsonymiklósszállása (ma Nagykarácsony), Kajtorszállás (ma puszta Aba és Külső-Báránd térségében), Ivánkatelke (ma Hantos határrésze). Több egykori település – Csobakszállás, Gyolcsapálszállása, Nyögérszállás, Thobaliszentpéter – emlékét már csak a középkori oklevelek őrzik, pontos helyüket nem ismerjük. Kun földön, Nagykarácsony térségében említik a török adóösszeírások „Mihálegyháza” és „Szentalberd” – a 16. század második felére már lakatlan – pusztákat is, mely elhagyott településeknek csupán templomneve maradt fenn a környékeliek emlékezetében. Legfeljebb sejtethető, de nem bizonyítható, hogy szintén eltűnt kun szállások lehettek.

Végül külön figyelmet érdemel Bezterszállás és Bajdamerszállás. E kun települések középkori létük egy meghatározott korszakában igazgatási szempontból Hantos-szék szervezétébe tartoztak, ugyanakkor földrajzilag elkülönültek: nem a Dunántúltra, hanem a Duna–Tisza közti Felső-Kiskunság területére lokalizálhatók. Ettől

válik érthetővé a Mezőföldre alkalmazott törzsterület kifejezés is: Hantos-szék valójában „kétsejtű” kun szállásterület volt, s egymástól igen távol eső és szigetszerűen elkülönülő két egységet – idővel – mind lazább kötelékek fűzték csak egymáshoz (v.ö. a 19. oldal térképével). E sajátos jelenség a Hantos-széki kunok múltjának más vonatkozásaira is némi fényt vet, és ezeket a kérdéseket érdemes közelebbről megvizsgálni.

HONNAN ÉRKEZTEK?

Mivel az 1279. évi, ún. „második kun törvényben” felsorolt szállásterületek közt a dunántúli még nem szerepel, s itt lakásukat egy 1399-es oklevél említi először, a kunkutatásban okkal merült fel, hogy a Mezőföld nem tartozott a kunok eredeti, vagyis a tatárjárás (1241–42) után kialakult szállásterületei közé: az ismeretlen nevű nemzetséghez tartozó „honfoglaló” nemzedék máshonnan és csak 1279 után érkezett a Dunántúltra. A „honnan” kérdésre a Bezter- és Bajdamerszállásra, valamint azok kapitányaira vonatkozó írott adatok apró mozaikszemei adhatnak választ.

Az 1517-ben Hantos-széki szállásként szereplő „Bezterzallasa” 1409-ben tűnt fel a forrásokban Bezter néven, mely jellegzetes kipszak-kun

babonás óvónév, bezdir, azaz „kelts dordt” jelentéssel. Ekkor – más Duna–Tisza közti Fejér megyei birtokokkal és kun településekkel, többek között Ágasegyházzal és Aranyegyházzal együtt – Bajdameri Ferenc fia Jakab és Ivánka fia Lajos kunok osztoznak rajta. 1494-ben bezterháza, kisbalázsszállási, valamint szabadszállási nemes kunokat és kapitányokat említenek. Utóbbi adatok földrajzi vonatkozásban egyértelművé teszik, hogy Bezterszállás a mai Bösztörpusztával (Bács-Kiskun megye) azonosítható, Szabadszállás (a középkorban Szombatszallás) és Kunszentmiklós (a középkorban Tatárszállás) között.

Azt, hogy nem lehet véletlenszerű névegyezés – vagyis nem létezett egy időben egy dunántúli és egy Duna–Tisza közti Bezterszállás, és az egyetlen Bezterszállás szorosan kötődött Hantos-székhez –, több adat is igazolja. Bezterszállás 1409-ben megismert egyik urának, Bajdameri Ferenc fia Jakab kunnak Péter nevű fia 1419-ben tűnik fel a forrásokban: Bajdamerszálláson lakó királynéi kunként egyike volt a Hantos-szék többi szálláskapitánya fölött álló székkapitányi címre pályázóknak. (Neve jellegzetes kun személynév: Bay-temir, Bay-Demir, jelentése úr-vas.) Az oklevélből azt is megtudjuk, hogy Bajdameri Jakab fia Pétert – édesapja halála után – Hantos-szék 1417-ben elhunyt korábbi kapitá-

nya, Imre fia Gál nevelte fel gyámfiaként, így Péter erre alapozva kísérelt meg jogot formálni a megürült székkapitányi székre. Zsigmond király azonban egy másik Hantos-széki előkelőnek, Thoban/Thoman Jakabnak és utódainak adományozta a tisztséget.

Ezt követően mind a Bajdameri család, mind Bezter és Bajdamerszállás eltűnik a Hantos-székre vonatkozó forrásokból. Bajdamerszállás végleg, Bezterszállás „csak” száz évre. Kérdés, hogy ez mennyiben tudható be az írott források véletlenszerű fennmaradásának vagy a kapcsolatok lazulásának, amihez alighanem a székkapitányi hatalomból kiszorult Bajdameriek sértettsége is hozzájárulhatott. Amikor 1517-ben Bezter újra felbukkan, azt tudjuk meg, hogy – talán a Bajdameri család kihalásával – Bezterszállás felerészben a Hantos-szék kapitányságát Péter ellenében megszerző Thomanoknak jutott (Jakab dédunokáinak, Imrének és Mihálynak).

A szoros kapcsolat tehát kétségtelen, s ennek nyomán joggal merült fel az a következtetés is, hogy a Felső-Kiskunság – melyhez a jelek szerint Hantos-szék egy kicsiny darabkája még a 15–16. században is tartozott – lehetett a mezőföldi kunok eredeti „óshazája”. A tájegység írott és régészeti adatok nyomán kirajzolódó, sajátos 14–16. századi településhálózati, szervezeti viszonyai is ezt látszanak igazolni. A nyugati sáv (nagyjából a mai Kiskunlacháza, Szabadszállás, Fülöpszállás vonalában), melyhez Bezter és vélhetően Bajdamerszállás is tartozott, településhálózati viszonyait tekintve a többi kun székhez (pl. a dél-kiskunsági Halas-, a nagykunsági Kolbaz- vagy ép-

penséggel Hantos-szék mezőföldi része) hasonló.

Ezzel szemben a Felső-Kiskunság keletebbi – Nagykőrös, Cegléd, Kecskemét felé eső – területe (a mai Kunbarracs, Kunadacs, Ladánybene, Lajosmizse térsége) más képet mutat. Itt a 14–16. századi kun szállások szóródása jóval ritkább és esetlegesebb, annál gyakoribbak viszont az általuk birtokolt és csupán gazdálkodásra használt néptelen puszták. Utóbbiak egy részét 1423-ból ismerjük, amikor már bizonyosan lakatlanok voltak. (Birtoklásukért a szomszédos Kőrössel és Kecskeméttel nemritkán a tetteges jogtalanságokig fajuló helyi magyar–kun viszály ekkor tetőzött, melynek megállításához Zsigmond király írásos közbelépésére volt szükség.)

A felsorolt puszták egy része valószínűleg a tatárjárás idején elpusztult, de a kunok által még századokkal később sem belakott Árpád-kori magyar település volt. A másik csoportot olyan puszták alkották, melyeket a kunok valamikor megszálltak, ennek jeleként új nevet is adtak nekik, de idővel mégis újra megüresedtek. A „tünetcsoport” kétségkívül felveti annak lehetőségét, hogy az itt megtelepült kunok egy része a középkor egy meghatározott időpontjában elhagyta e földet. Az itt maradók létszáma pedig oly mértékben csökkent, hogy még az 1420-as évekre sem voltak képesek maradéktalanul belakni sem a tatárjárás óta néptelen magyar, sem a kun kézbe vett, de idővel megint csak kiürült helyeket. Pedig éppen ezt a korszakot jellemzi egyfajta „földéhség” mind kun, mind magyar oldalon. Talán nem független mindettől a 15. században itt kialakult,

alig néhány szállásból álló s a többi kun székhez mérten „törpe” székek (Karamajd Mizse-szék, Kecskemét-szék) sajátos jelensége vagy a kun és magyar települések e területen hangsúlyosan mozaikos szóródása sem. E kérdések tisztázása még jelentős további kutatásokat igényel, történeti és régészeti vonatkozásban egyaránt.

A BEKÖLTÖZÉS IDEJE ÉS KÖRÜLMÉNYEI

A „honnan” után térjünk a „mikor” és a „miért” egymással kölcsönhatásban álló kérdéseire. Mint arról már szó esett, a kunok mezőföldi megjelenése csak igen tág időkeretek között adható meg (1279–1399). Egyéb támpont hiányában történetírásunk sokáig vélte úgy, hogy a beköltözés a 14. század közepénél korábban nem következhetett be. Ha csupán az írott és szorosan csak a kunokra vonatkozó forrásokra támaszkodunk, kétségtelenül beszűkülnek a vizsgálati lehetőségek. A társtudományok (nyelvészet, régészet) eredményeinek bevonása, valamint a kun beköltözést megelőző magyar viszonyok tüzetesebb tanulmányozása azonban ettől jelentősen eltérő képet tárhat elénk.

A 14. század közepi beköltözést már a csekély okleveles anyag sem támasztja alá feltétlenül. Közelítsünk előbb a helynévtudomány felől. A 15–16. századi oklevelekből ismert mezőföldi szállások egész sora viselt ugyanis olyan – még sztyeppei szokásokat követő, többnyire az alapító szállásfőre visszavezethető – pogány kun nevet, mely a keresztény nevek tömeges átvétele előtt, a 13. század utolsó és a 14. század első harmada közti időkben volt használatos, jelezve az adott szállás kialakulásának korát is. Erre példa Csobakszállás, Kajtorszállás vagy Sismánd (Újszállás) neve. Nyögér-

Lecsatolt és mellre helyezett 14. századi kun övkészlet a perkáta-nyúl-dúlói temetőből. (A képen jól láthatók a test bomlása következtében a bordák közé lecsúszott öv fennmaradt részletei: a kerek, kékeszöld patinájú bronzcsat, az egykori övön függő kés rozsdás töredékei, továbbá a 13–14. századi kun nők legsajátosabb viseleti eleme, a gyöngyfűzésekkel, esetenként a gyöngyök közé felfűzött pogány csontamulettekkel is díszített tarsoly maradványa.)

KUN SZÉKEK

A viszonylag zárt tömbökben megtelepedő kun nemzetségek körében a 14. század folyamán igen jelentős asszimilációs-feudalizálódási folyamatok zajlottak le (a letelepült, földműves életmód és a kereszténység átvétele). Ezek eredményeként a kunok nemcsak sztyeppei kultúrájukat, hanem legfőbb katonai értéküket, nomád harcmódorukat is feladták. A következmények Zsigmond idején jelentkeztek. A költségvetési hiánnyal küzdő, ugyanakkor a török veszély miatt hadseregreformot szorgalmazó uralkodó számára a kunok többé már nem jelentettek értékes fegyvernemet: a 14–15. század fordulójától már csak „adóalanyként” számított szolgálataikra. Hadkötelezettségük adózássá alakult, így a katonai funkcióhoz idomuló, nomád gyökerű nemzetségi szervezetet is az uradalmi jellegű gazdálkodásra alapozott területi igazgatás, a székrendszer váltotta fel.

HALAS-SZÉK

A kiskunsági Halas mezőváros (Kiskunhalas) központtal alakult ki a Csertán nemzetség területén, de több más sztyeppei törzstörődék jelenléte is kimutatható. A nemzetség fejének, Köncsög ispánnak 1366-ban Halason volt a szállása, mely 1390-től már magyar mezőváros. 1418-ban még a nemzetség nevével jelzik a széket (de sede Chortyan), 1451-től ugyanitt Halas-széket találjuk, mely 1548 táján szűnhetett meg.

SZENTELT-SZÉK

1424-ből van rá adat, Csanád megyében, a Kór nemzetség területén alakult ki. Utolsó ismert adatunk róla 1488-ból származik. Sorsa hasonló lehetett, mint Hantos-széké.

KOLBÁZ-SZÉK

1440-től vannak rá adatok, a Nagykunságban Kolbázzsállás központtal valószínűleg az Olás nemzetség szállásterületét foglalta magába, de több más törzstörődék jelenléte is kimutatható. A szék léte 1660-ig nyomon követhető.

KECSKEMÉT-SZÉK

Nemzetségi eredete bizonytalan, lehetőségként a korábbi kutatásban az Iloncsuk nemzetség merült fel. A székként való első említés 1446-ból ismert, de közvetett bizonyítékok jelzik, hogy a székké szerveződés az 1420-as években megtörténhetett. Léte 1570-ig követhető nyomon.

KARA-SZÉK

1439–1440-ben tűnik fel először, nemzetségi eredete bizonytalan, központja a kiskunsági Karaszállás. 1469-ben Mizse-szék néven szerepel, feltehetően a szálláskapitány Misze család névadó szállásához kapcsolódóan, ahova a szék-központ átkerült. 1548 táján Kecskemét-székbe olvadt be.

HANTOS-SZÉK

Nemzetségi eredete ismeretlen, a székké szerveződésre vonatkozó első adat 1417-ből ismert, felszámolódása 1537-ben következett be, amikor szállásait Szapolyai János közönséges jobbágyfalvakként eladományozta. Ugyanezt tette 1541-ben Habsburg Ferdinánd is.

szállás neve pedig arra a nomád törzsfői-uralkodói kíséretre, elit testőrségre vezethető vissza, mely hazánkban – kunokból s talán az 1285-ös második tájárjárás után itt maradt tatárokból toborozva – IV. (Kun) László (1272–1290) körül is kialakult.

A Hantos-széki kapitányok család-történetét tanulmányozva is hasonló eredményre jutunk. Az első székkapitány neve (Gál) 1406-ban tűnt fel a forrásokban. Ekkor képviselőként apja, Pál fia Péter fia Imre csobakszállási kapitány kötött egyezséget rokonaival – hajdan itt élő és birtokkal rendelkező közös nagyapjukra és dédapjukra hivatkozva – együtt uralt mezőföldi szállásaik ügyében. Visszakövetkeztetve (generációként 30 évet számolva) úgy tűnik, hogy a közös dédapa a 13–14. század fordulóján élhetett, talán a foglaltó nemzedék egyik vezetőjeként.

Ezt messzemenően megerősítették a kun régészet perkátai (Kőhalmi-dűlő) eredményei is. Az 1990-es évek második felében itt került napvilágra egy 12–13. századi magyar falu romjain létesült kun település és temető. Az itteni, sajátosan kettős kultúrájú – olykor még sztyeppei pogány hagyományokat őrző, de lassan már kereszténnyé váló s a helyi divatot és szokásokat felvevő –, meghatározóan Anjoukori közösség legelső halottait a 13. század végén temették el, egyértelműen jelezve a kunok mezőföldi megjelenésének tényleges korát. A Kőhalmi-dűlő régészeti eredményeit nagymértékben gazdagíthatják a közeli Nyüli-dűlőben újabb (2009–2011) feltárt másik kun temetőből nyerhető friss ismeretek is.

A MAGYAR MEZŐFÖLD ELTŰNÉSE

A Velencei-tótól a Dunáig húzódó apró vízfolyások mocsaras völgyecskéivel tarkított, gyér növényzetű löszfennsíkot a történeti kutatás – írott források hiányában – szinte teljesen lakatlannak vélte a kunok érkezétekéig. Egyedül a kun szállássá váló Sárosdról tudták, hogy korábban – IV. (Kun) László idején (1272–1290) – lovászfaluként egyike volt a magyar lakosságú királyi szolgáltató falvaknak. Kézenfekvőnek látszott tehát a történeti feltevés, hogy a rossz adottságú térség az Árpád-kori mezőgazdaság alacsonyabb szintjén kevésbé volt alkalmas a nagyobb közösségeket eltartó földművelésre, annál inkább az állattartásra: vagyis gyér né-

pességű királyi legeltetőterület lehetett. Azonban közel 40 település régészeti maradványai bizonyítják, hogy egyes vízközeli részek alkalmasak voltak az állandó megtelepedésre már az Árpád-korban is.

Az viszont kétségtelen, hogy a hazánkba 1246 táján betelepülő kunoknak – mint „későn érkezőknek” – rendszerint gyengébb minőségű földek jutottak. Olyan területek, amelyeket a mongol vihart túlélő, rejtkehelyeiről előmerészkedő magyarság – a jobb adottságú megürült helyekre húzódva – üresen hagyott. Ez a kunoknak a kezdeti időszakban nagyállattartásra alapozott gazdaságukban még nem okozott gondot. Ennek az Árpád-kori magyar településhálózatnak a pusztulása – az időpont és a kiváltó ok tekintetében egyaránt – kulcskérdés a kun beköltözés tisztázásában. Hiszen a terület kiürülése tette egyáltalán lehetővé a keleti jövevények mezőföldi megjelenését. Annál is inkább, mert a régészeti megfigyelések szerint a mezőföldi kun szállások több mint 70%-ának megtelepedési helye egy-egy lakatlanná lett Árpád-kori falu.

Az a körülmény, hogy Sárosd még IV. (Kun) László idején is létező magyar település, eleve arra figyelmeztet, hogy az Árpád-kori „magyar Mezőföld” eltűnését ne írjuk kizárólagosan és rutinszerűen a tatárjárás számlájára. Hasonlóan beszédes régészeti jelek is mutatkoznak. Egyebek mellett a már megismert Perkáta-Kőhalmi-dűlő kunok előtti periódusának emlékei közt bőséggel jelen van a tatárjárásnál későbbre keltezhető Árpád-kori tárgyi anyag is. Nem kevésbé figyelemre méltó a majdani kun terület déli határán, a mai Dunaújváros területén (Pusztaszentegyháza) napvilágra került Árpád-kori falu templom körüli temetője.

A Duna menti nagyút fontos állomását jelentő Pentele (ekkoriban az Andornak úri nemzetség központja) vonzáskörzetébe tartozó falu népe – vagy legalábbis jelentős hányada – egyértelműen átvészelt a mongol pusztításokat: a túlvilági útra a halottak mellé „bekészített” obulusok tanúsága szerint az itteni temetkezések zavartalanul és folyamatosan zajlottak, egészen az 1270-es évek végéig, amikor a falu – valamely más okból – mégis elnéptelenedett. Ugyanakkor a kishantos-tégláégetői tatárjárás kori pénzkincs (az előkerülési hely a kun terület majdani „fővárosának” közvetlen környezete) arra utal, hogy a szűkebb térség nem

minden Árpád-kori települése bizonyult ilyen szerencsésnek 1242-ben (a kincs elrejtője a vész elmúltával nem térhetett vissza javaiért).

Ha már a kincsletek kerültek a látókörünkbe, elengedhetetlen megemlíteni a Mezőföld peremterületein felbukkanó szabadbattyáni kincsleteket (ezek egyike ékszerkincs, a másik bécsi denárokot is tartalmazó pénzlet), valamint a szlavón báni denárokkal záruló felsőbesnyői pénzkincset. E három együttes fontos jele annak, hogy a Mezőföld térségét a 13. század utolsó negyedében újabb megrázkódtatások érhették. A vázoltakból ítélve tehát a Mezőföld Árpád-kori magyar településhálózata ugyan súlyos, de nem végzetes károkat szenvedhetett el a tatárjárás idején. A térség magyar lakosságának teljes eltűnése inkább az 1270-es évektől vehette kezdetét, más okok és körülmények hatására.

A TATÁRJÁRÁS JÁRULÉKOS HATÁSAI

A tatárjárás itteni eseményei vonatkozásában különösen igaz a mondás: „Aki időt nyer, életet nyer.” Hiszen e vidéket – egészen 1241–42 fordulójának zord teléig – biztonsággal távol tudta tartani a mongol megszállóktól maga a hatalmas folyam és az átkelőit védő Geregye Pál. A befagyott folyó jégpáncélján átkelő tatárok célja elsősorban a nagy centrumok (Esztergom, Székesfehérvár, Pannonhalma) elpusztítása és főként – a királyság ellenállásának végső összeroppantása érdekében – a Dalmácia felé menekülő IV. Béla király kézre kerítése volt. Sem a Kajdán kán vezette királyüldözés, sem a rendkívül időigényes – hol teljes kudarcot, hol csak részeredményeket hozó – ostromok, sem Ögödej nagykan halálhíre nem hagytak időt a mongoloknak arra, hogy itt is ugyanazzal az alapossággal végezzék el a legapróbb tanyákat és búvóhelyeket is elérő pusztításukat, miként a keleti országrészekben tettek. Jóval nagyobb arányban lehetünk tanúi szerencsés túlélésnek. Székesfehérvár mongol körülzárása szinte törvényszerűvé tette Hantos térségének tatárjárás kori pusztulását, miközben a szomszédos Sárosd megmenekült. Hasonlóan meglepő a Duna menti nagy hadiútnál fekvő Dunapentele térségének túlélése.

Értelemszerűen adódik a következő kérdés is: milyen körülmények vezet-

tek el ahhoz, hogy a tatárjárást helyenként szerencsével átvészelő terület – néhány évtizeddel később – mégis elvesztette magyar lakosságát, átadva a helyet az érkező kunoknak? A lehetséges okok egy része IV. (Kun) László korának anarchikus belháborúval függhet össze. Ennek legnevezetesebb mezőföldi eseménye a majdani kun területtől alig 15-20 km-re vívott fővenyi csata (1274). A Csákok és Németújváriak közötti – Fejér és Veszprém megyék térségét egészen 1276-ig súlyosan felélő – háborúról Ladomér esztergomi érsek (1279–1297) a pápának is beszámolt: „*A sűrű népességet, művelést rettentő pusztaság váltotta fel.*” E látlelet nyilvánvalóan túlzó, de komoly csapást jelenthetett a térség magyar népének, melyre az gyaníthatóan a maga módján válaszolt. Mégpedig más – nagyobb biztonságot és jobb megélhetést nyújtó – vidékekre költözéssel. Az égető „munkaerőhiány” és az ebből eredő „munkaerő-csábítás” folytán kialakuló, spontán belső vándorlás egyike volt a tatárjárás utáni évtizedek legjellemzőbb folyamatainak és jelenségeinek az országban.

Kun szemszögből vizsgálva a helyzetet, éppen e megüresedési folyamatot követő években zajlottak le a 13. századi „kun válság” tragikus záróeseményei: az 1282. évi hód-tavi csatában elbukó kun lázadás (1280–1282) leverése, egyes lázadó csoportok távozása az országból, majd IV. (Kun) László meggyilkolása és az azt azonnal követő megtorlás (Arbuz, Törtel, Kemece halála és szállásaik elpusztítása). Ekkorra tehető a középkori kunság történetében az utolsó nagy területi változások és népességátcsoportosulások, melyek keretében sor kerülhetett a leverett kun lázadók egy csoportjának a magyarok által éppen ekkor kiürített Mezőföldre való áttelepítésére is.

A következő évszázadok békés fejlődést s a magyarságba történő természetszerű integrálódást (keresztény földművessé válást) hozták el a dunántúli kunok életében. A többi kun csoport nagyobb és zártabb térségétől elszigetelve s a többségi társadalomtól még hangsúlyosabban körülveve e folyamat itt talán gyorsabban lezajlott, mint a kun anyaterületeken, sok tekintetben megvetve az 1537-től beköszöntő jobbágyi lét alapjait. ♦

A szerző régész-történész, főosztályvezető-helyettes, EMMI